

## تحلیلی بر سرزندگی شبانه شهری در شهر رشت\*

انیس داوودی - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه گیلان، رشت، ایران  
اسماعیل آقائی‌زاده\*\* - استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه گیلان، رشت، ایران  
مریم جعفری مهرآبادی - استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه گیلان، رشت، ایران

تأیید مقاله: ۱۳۹۹/۰۳/۲۲

پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۱۲/۲۷

### چکیده

استفاده بیش از حد برنامه‌ریزان از فضاهای شهری تنها برای تأمین نیازهایی مانند مسکن و نیازهای اولیه، شهرها را به فضایی سرد و بی‌روح تبدیل کرده است. فضای شهری در این مفهوم سرزندگی لازم را ندارد و ساکنان شهرها را به افرادی افسرده تبدیل کرده است؛ از این رو برنامه‌ریزان سعی کرده‌اند سرزندگی را حداقل در بخش‌هایی از شهر ایجاد کنند. در این مسیر افزون بر جنبه فضایی، به جنبه زمانی ایجاد فضاهای سرزنده شهری نیز نگاهی داشته‌اند که از جمله آن تأکید بر ایجاد و توسعه فضاهای سرزنده شبانه شهری است. شکل‌گیری فضاهایی این چنین در شهرها، جنبه‌ای فرایندی دارد. بخش‌هایی از شهرها نیز به دلایل گوناگونی در ساعات مختلف و حتی در شب از تکاپوی ویژه‌ای برخوردارند. شناسایی چنین فضاهایی می‌تواند در توسعه سرزندگی شبانه شهری اهمیت فراوانی داشته باشد. شهر رشت به عنوان بزرگ‌ترین شهر شمال کشور و شهری شناخته‌شده در سطح ملی به منزله قطب گردشگری، به همراه ویژگی‌های فرهنگی مردم می‌تواند جایگاه مناسبی در این مسیر داشته باشد. بر این اساس، هدف این پژوهش شناسایی فضاهای سرزنده شبانه شهر رشت و مطالعه ویژگی‌های این فضاهاست. در پژوهش توصیفی-تحلیلی حاضر سطح تحلیل در مناطق پنج‌گانه این شهر بررسی شده است. روش جمع‌آوری اطلاعات اسنادی و میدانی بوده و برای تحلیل پژوهش از روش میانگین، آزمون ANOVA، تحلیل خوشه‌ای فضایی چندفاصله‌ای و بیضی انحراف معیار استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد شهر رشت از نظر فضاهای سرزنده شبانه وضعیت نسبتاً نامطلوبی دارد. همچنین از نظر شاخص‌های سرزندگی شبانه شهری، در بعد اجتماعی و اقتصادی تفاوت معناداری در مناطق پنج‌گانه این شهر دیده می‌شود. از سوی دیگر، فضاهای سرزنده شبانه در این شهر به توزیع خوشه‌ای نزدیک‌تر هستند.

واژه‌های کلیدی: سرزندگی شبانه، سرزندگی شهری، شهر رشت.

\* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده در دانشگاه گیلان است و با حمایت شهرداری رشت انجام شده است.

## مقدمه

شهرها مهم‌ترین نماد تمدن بشری هستند که با هدف تأمین امنیت و رفاه بنا شده‌اند (چرخچیان، ۱۳۹۴: ۲۹) و از آغاز تا به امروز، تأثیرات شگرفی بر زندگی انسان‌ها داشته‌اند و همچنین تأثیرات فراوانی از تحولات اقتصادی، اجتماعی و محیطی پذیرفته‌اند. شهرها در پی این تحولات نقش‌ها و وظایف متعددی را به‌منظور تأمین نیاز شهروندان برعهده گرفته‌اند. اگر در گذشته شهرها بیشتر نقش تأمین نیازهای مادی انسان و به‌ویژه رفع مشکل سکونت را بر عهده داشتند، امروزه از این نقش فراتر رفته و به عرصه‌ای برای تبلور روح اجتماعی انسان‌ها تبدیل شده‌اند (همان). همچنین با درهم‌آمیختگی تأمین هم‌زمان نیازهای مادی و معنوی، مسئولیتی سنگین‌تر از گذشته برعهده صاحب‌نظران، برنامه‌ریزان و مدیران شهری قرار گرفته است. شهرها پس از بروز انقلاب صنعتی و دوران مدرنیسم، در اواخر قرن بیستم با بسیاری از مشکلات فضایی-عملکردی روبه‌رو شدند (Heath, 1997: 1) و در نتیجه انتقادهای فراوانی علیه آن‌ها برانگیخته شد که می‌توان به نادیده‌گرفتن نیازهای اجتماعی و روانی مردم، توجه‌نکردن به فضاهای شهری، پیدایش فضاهای مرده (قوام‌پور، ۱۳۸۹: ۳۵) و ایجاد احساس مشترک کمبود وقت در انسان معاصر (Momeniyan and Zekavat, 2012: 1) برای رسیدگی به تأمین نیازهای خود به‌کمک خدمات ارائه‌شده در فضاهای شهری اشاره کرد.

برای حل این مشکلات، توجه ویژه‌ای به فضاهای عمومی به‌عنوان مهم‌ترین عنصر در شهرها و فضاهایی غیرقابل جایگزین شد (چرخچیان، ۱۳۹۴: ۱۰) که از جمله آن‌ها می‌توان به پارک‌ها، خیابان‌ها، معابر، میدان‌ها و سایر فرم‌های فضاهای تجمع با عملکردهای گوناگون سیاسی، اجتماعی، تفریحی و ورزشی و غیره اشاره کرد (همان: ۸۷). این مهم تا جایی اهمیت یافت که در عرصه جهانی شدن و رقابت جهانی، برخورداری شهرها از فضاهای جمعی موفق، عاملی برای موفقیت دولت‌ها قلمداد شده است (قوام‌پور، ۱۳۸۹: ۳۴). برای تحقق این فضای جمعی موفق، وجود سرزندگی شهری به معنای شادی، نشاط و پویایی پیش‌شرطی اساسی به‌شمار می‌رود. در واقع سرزندگی یکی از مؤلفه‌های مهم سازنده کیفیت فضاهای شهری است (گلکار، ۱۳۸۵: ۲۵). فضای عمومی سرزنده نیز فضایی امن، مطلوب و جذاب است که میل به ماندن و وقت‌گذراندن در آن، از سوی شهروندان بیشتر احساس می‌شود (Jalaladini and Oktay, 2012: 665).

امروزه دلیل برجسته‌بودن و مطلوبیت بسیاری از شهرها، سرزندگی و جنب‌وجوش فضاهای آن‌هاست (Karami et al., 2015: 35). سرزندگی در فضای شهرها به‌جز بعد مکانی، از نظر بعد زمانی نیز مدنظر است. در این میان، عامل زمان و تنوع زمانی فعالیت‌ها از شاخص‌های مهم سرزندگی و توجه به آن‌ها از مهم‌ترین راه‌های جلوگیری از زوال حیات و سرزندگی در یک شهر به‌شمار می‌آید. در شهرهای بزرگ و کلان‌شهرها با توجه به ابعاد فعالیت آن‌ها، این کوشش وجود دارد که در کل ساعات شبانه‌روز، فضاهایی سرزنده و پرجنب‌وجوش برای شهروندان ایجاد شود تا ساعات فراغت از کار شهروندان در عصر و شب به بهترین وجه استفاده شود. توجه و احساس نیاز به استفاده از زمان‌های مرده افراد در کنار ایجاد سرزندگی، در مکان‌هایی که از ساعت ۵ عصر به بعد متروک بودند (Heath, 1997: 194) مفهومی جدید را با عنوان سرزندگی شبانه و شهرهای ۲۴ساعته وارد ادبیات برنامه‌ریزی شهری کرد. این شهرها به‌عنوان شهرهایی که هرگز خواب ندارند (محمودی، ۱۳۹۳: ۱۱)، مجموعه‌ای از ابتکاراتی را شامل می‌شوند که برای مقابله با مشکلات شهرها در قرن بیستم با توجه به ایجاد سرزندگی در فضاهای شهری شبانه به‌وجود آمده‌اند (همان: ۹۳). در این شهرها برای رفع

نیاز شهروندان، جلوگیری از متروک ماندن و نبود سرزندگی در فضاهای شهری در ساعاتی خاص، با اهداف مختلف اقتصادی و اجتماعی، از ۲۴ ساعت شبانه‌روز به‌طور کامل و البته مفید استفاده می‌شود. ایران به‌عنوان کشوری با سابقه طولانی شهرنشینی، امروزه با مشکلات متعدد شهری درگیر است. فضاهای شهری در ایران در وضعیت نسبتاً نامناسبی قرار دارند؛ یعنی زمان‌هایی که به ناگزیر در فضاهای شهری سپری می‌شود، با دشواری‌های فراوانی همراه است که بیشتر صرف آموشد می‌شود و انگیزه‌ای برای صرف وقت بیشتر ایجاد نمی‌شود (جهان‌بین، ۱۳۸۸: ۱۶). براین اساس به نظر می‌رسد شهرهای ایران هنوز در مرحله تأمین نیازهای کالبدی خود دچار ضعف‌های اساسی هستند و در بعد تأمین نیازهای روحی شهروندان فعالیت چندان چشمگیری صورت نگرفته است؛ درواقع یکی از ضعف‌های فضاهای شهری در ایران را می‌توان نبود سرزندگی و عدم استفاده ۲۴ ساعته از پتانسیل‌های شهری دانست (Karami et al., 2015).

به نظر می‌رسد فضاهای عمومی شهر رشت به‌عنوان یکی از کلان‌شهرهای کشور و مرکز استان گیلان، با تراکم جمعیتی بالا و برخورداری از توان گردشگری و دلایل دیگری مانند ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی شهروندان و فعالیت‌های اخیر در این شهر مانند طراحی و اجرای پیاده‌راه فرهنگی و طرح بازآفرینی شهری و غیره از سرزندگی بیشتری برخوردار باشد، اما تمرکز این اقدامات اغلب ناقص یا محدود به سرزندگی و پویایی در طی روز و ساعات اولیه غروب است و در طول شب فضایی مرده بر بسیاری از فضاهای دارای پتانسیل شهر حکم فرماست. در نتیجه نیاز به تقویت سرزندگی موجود و بررسی و امتداد زمانی این فعالیت‌ها در طول ۲۴ ساعت در شهر رشت کاملاً احساس می‌شود؛ از این‌رو در این پژوهش با بررسی مناطق پنج‌گانه شهر رشت، فضاهای شهری دارای پتانسیل سرزندگی شبانه در وضع موجود مشخص و فضاهایی که توان تبدیل به فضاهای سرزنده ۲۴ ساعته را دارند، شناسایی شد تا براساس آن بتوان برای ارتقای این مناطق پیشنهادهایی در دستور کار مدیران شهری به‌منظور اجرای طرح‌های پاسخ‌ده در زمینه ایجاد فضای شهری ۲۴ ساعته مطرح کرد. براین اساس سؤالات زیر در این پژوهش بیان شده است:

- وضعیت مناطق شهر رشت از نظر ابعاد مختلف سرزندگی شبانه چگونه است؟

- آیا تفاوت معناداری میان فضاهای سرزنده شبانه شهر رشت در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی وجود دارد؟

## مبانی نظری

فضا با کارکردهای چهارگانه تولیدی، فضایی، عاطفی و قدسی (کلانتری، یاری قلی و رحمتی، ۱۳۹۱: ۷۴)، محل منازعه و کشمکش دیدگاه‌های مختلف در طول تاریخ بوده است (مدنی‌پور، ۱۳۸۷: ۲۳). ابتدایی‌ترین نوع فضا، از فضای درونی ذهن و فضای بیرونی جهان آغاز می‌شود (مقصودی، ۱۳۹۳: ۲۸)، اما می‌توان ابعاد دیگری برای آن متصور شد که آن را به سه یا چهار بعد تبدیل می‌کند. فضای سه‌بعدی شامل طول، عرض و ارتفاع است. در فضای چهاربعدی نیز زمان به‌عنوان بعد چهارم در نظر گرفته می‌شود (همان)؛ درحالی‌که هاروی فضا را جایگاهی انسانی-اجتماعی می‌داند. این فضا تنها فضای مادی نیست و زاینده تعاملات اجتماعی است (پوراحمد، ۱۳۸۵: ۷۸). عده‌ای مانند سوگا نیز فضا را عقلی، مادی و انسانی-اجتماعی می‌دانند (مقصودی، ۱۳۹۳: ۳۷)، اما آنچه در این میان مدنظر است، ویژگی تولیدشوندگی و تولیدکنندگی فضا است. فضای تولیدشده فضای موجود و واقعی است که مانند یک کالا یا محصول تعریف می‌شود و در

بیشتر موارد عینی و مادی است، اما در مقابل فضای تولیدکننده بر روند و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری فضا دلالت دارد. بیکن فضا را تولیدکننده و راپاروت تولیدشونده می‌داند (همان)، اما لوفور فضا را هم تولیدکننده و هم تولیدشونده تلقی می‌کند (Lefebvre, 1991).

درواقع در طول زمان نگاه جامع‌تر و همه‌جانبه‌تری به فضا به‌وجود آمد که درک و شناخت آن را آسان‌تر و شفاف‌تر می‌کرد. این شناخت و کنکاش همچنان ادامه دارد. در علوم مختلف نیز با واردکردن فضا در مباحث تخصصی، تعاریف و عناوین جدیدی از فضا به‌وجود آمده است. از جمله علمی که از ابتدا با مفهوم فضا ارتباط داشته و دارد، جغرافیا و شاخه‌های جدید آن، یعنی برنامه‌ریزی شهری، جغرافیای شهری و رشته‌های همکار آن مانند معماری، شهرسازی و طراحی شهری است. از بطن این علوم تعاریف جدیدی از فضا به‌وجود آمده است که همه یا بسیاری از آن‌ها فضا را در بستر شهر و در ارتباط با آن تعریف می‌کنند. مهم‌ترین نوع فضا از نظر علوم ذکرشده فضای شهری است. این فضا بخشی از ساخت شهر و دارای کیفیتی هماهنگ و پیوسته است که از بدنه‌ای محصورکننده از نظر فیزیکی برخوردار است. چنین فضایی باید منظم و زیبا باشد و به‌صورت سازمان‌یافته در راستای فعالیت‌های شهر عمل کند (پارسی، ۱۳۷۹: ۴۳). به عبارت دیگر فضای شهری دربرگیرنده محدوده‌های ساخته‌شده، شبکه‌های راه‌های ارتباطی، قرارگاه‌ها، مؤسسات صنعتی، بنگاه‌های ترابری، باغستان‌ها، مکان‌های ویژه سرگرمی و بازی، محله‌هایی ویژه برای گذران اوقات فراغت، یعنی آن بخش از فضا است که در دسترس شهروندان قرار دارد (دولفوس، ۱۳۷۴: ۱۰۳).

فضاهای شهری مهم‌ترین عنصر، پایه وجودی (بوداگی و صارمی، ۱۳۹۳: ۳۶) و نبض تپنده شهر (عبدالله‌زاده، ۱۳۹۱: ۱۲۴) نامیده می‌شوند که برای استفاده انسان‌ها ساخته شده‌اند (Momeniyan and Zekavat, 2012). الدنبرگ فضاهای شهری را مکانی سوم در کنار خانه و محل کار می‌پندارد (مدنی‌پور، ۱۳۸۷: ۱۳۰). سه شاخص اصلی برای تشخیص این فضا در عرصه عمومی شهر، شامل عمومی‌بودن، بازبودن و برقراری تعاملات اجتماعی است (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۸۴) که برنامه‌ریزان شهری را به‌سوی نحوه استفاده از فضاهای شهری سوق می‌دهد. این فضا ترکیبی از فضای مادی با ابعاد اجتماعی و روان‌شناختی بوده و شهر، هندسه این فضا است (مدنی‌پور، ۱۳۸۷: ۱۳۰). آنچه به‌عنوان فضای شهری در عرصه عمومی شهرهای ما وجود دارد، شامل ورودی‌ها، میدان‌ها، مسیرها، لبه آب و پله‌ها می‌شود (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۸۷) که در سه دسته کلی فضای خصوصی، فضای نیمه‌خصوصی / نیمه عمومی و فضاهای عمومی برای شهروندان استفاده می‌شود (همان: ۷۸).

شرط اساسی برای اینکه فضای شهری، فضایی عمومی تلقی شود این است که در آن تعامل و تقابل اجتماعی صورت بگیرد. براین اساس تنها راه حل ممکن برای ایجاد ارتباطات عمومی، نه روزنامه‌ها و وسایل ارتباط جمعی، بلکه حوزه فعالیت فضاهای همگانی است (کلانتری و سجادی، ۱۳۹۴: ۸۰ به نقل از Hagelskamp, 2003: 24) که می‌تواند به سرزندگی که در مفهوم زندگی ریشه دارد بینجامد (دین، ۱۳۹۲). از نظر رایان و فردریک سرزندگی به معنای وجودی سرشار از انرژی و اشتیاق، همچنین سرحال‌بودن، خسته‌نبودن، فرسوده‌نبودن و تحلیل‌نرفتن است. براساس دیدگاه آن‌ها، سرزندگی ذهنی کم، به تحریک‌پذیری و خستگی می‌انجامد و تمام توان انسان را برای انجام کارهای زندگی فراهم نمی‌کند. در مقابل با بیشتربودن سرزندگی ذهنی، انرژی کافی برای فعالیت‌ها در دسترس خواهد بود و پیشرفت خوبی در وظایف افراد به‌وجود می‌آید (عرب‌زاده، ۱۳۹۶: ۱۷۰). درواقع سرزندگی شهری به معنای وجود فضاهای شهری پویا، جذاب و امن در

یک شهر است که در ساعات مختلف شبانه‌روز، افراد گوناگون با فعالیت‌های متنوع و اهداف متفاوت را به خود جذب می‌کند. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، زمان به‌عنوان بعد چهارم در مطالعات مربوط به فضا جایگاه خاصی دارد. فضا نیز بخشی از هویت خود را از زمان دریافت می‌کند؛ از این‌رو درک اهمیت زمان، به‌ویژه زمان روزمره که انسان در طول شبانه‌روز با آن سروکار دارد، می‌تواند در برنامه‌ریزی کاربردی محیط‌های شهری سودمند باشد (حبیبی، ۱۳۷۸: ۱۸).

از دهه ۱۹۶۰ به بعد، به‌دلیل بروز برخی تحولات و تغییر سبک زندگی و انتظارات مردم، نگاه به زندگی انسان‌ها از بعد زمان‌بندی ساعات کار و فراغت تغییر کرد و زمان شب از حالت بیهوده و باقیمانده از روز، به فرصتی برای گذران اوقات فراغت و به‌تبع آن تجربه‌ای زیبا و فرحبخش از زندگی در راستای کاهش زمان کار و فعالیت‌های ضروری زندگی تبدیل شد (Heath, 1997). از این زمان به بعد، مفهوم سرزندگی با فعالیت‌های شبانه و ممتد در طول شبانه‌روز ترکیب شد. در کنار این مفهوم، مفهوم دیگری که قرابت معنایی نزدیکی و حتی یکسان با سرزندگی شبانه دارد، مفاهیم زندگی شبانه و شهرهای ۲۴ ساعته است؛ به‌طوری‌که شهرهای ۲۴ ساعته، ترکیبی از استفاده از زمان، سرزندگی شهری و اختلاط کاربری هستند (قدیمی و کرامتی، ۱۳۹۶). در واقع عنوان شهر ۲۴ ساعته به بازاریابی پر زرق و برقی تبدیل شده که شهرهای متجدد و توسعه‌یافته را به ذهن یادآوری می‌کند (Shojaimehr and Zakerhaghigh, 2013). در جدول ۱ شاخص‌های مؤثر بر سرزندگی شبانه و شهرهای ۲۴ ساعته ارائه شده است.

جدول ۱. شاخص‌های مؤثر بر سرزندگی شبانه شهری و شهرهای ۲۴ ساعته

ابعاد	شاخص‌ها	منابع
کالبدی	جذابیت بصری	فرازمند و صحتی‌زاده (۱۳۹۲)، کیانی‌نژاد و طبائیان (۱۳۹۴)، پاکزاد (۱۳۸۶)، سامانی (۱۳۹۱)، پامیر (۱۳۹۲)، Guo et al. (2011).
	انعطاف‌پذیری	فرازمند و صحتی‌زاده (۱۳۹۲)، کیانی‌نژاد و طبائیان (۱۳۹۴)
	آسایش و راحتی	قربانی‌نیا (۱۳۹۱)، شیخ بیگلر و تبریزی (۱۳۹۴)، گل‌نیا (۱۳۹۴)، شالی‌امینی و بهبودیان باجگیران (۱۳۸۹)، پامیر (۱۳۹۲)، Shaw (2014)، Stevenso and Matthews (2013)، Guo et al (2011)، Yatmo (2009)
	ایمنی	گل‌نیا (۱۳۹۳)، پامیر (۱۳۹۲)، Guo et al (2011)، Stevenso (2013)
	نور	اخوان صراف و همکاران (۱۳۹۳)، گل‌نیا (۱۳۹۴)، هاشمی فدکی و حسنی (۱۳۹۲)، غفوری (۱۳۹۱)، قربانی‌نیا (۱۳۹۱)، Guo et al (2011)
	جامعیت و همه‌شمولی	قربانی‌نیا (۱۳۹۱)، فرازمند و صحتی‌زاده (۱۳۹۲)، Stevenso and Matthews (2013)، Yatmo (2009)، Shaw (2014)
اجتماعی	امنیت	فرازمند و صحتی‌زاده (۱۳۹۲)، لطیفی (۱۳۹۳)، پاکزاد (۱۳۸۶)، هاشمی فدکی و حسنی (۱۳۹۲)، ابراهیم‌زاده (۱۳۹۵)
	پویایی اجتماعی	قربانی‌نیا (۱۳۹۱)، حسنی و فدکی (۱۳۹۲)، ابراهیم‌زاده (۱۳۹۵)، لطیفی و همکاران (۱۳۹۲)، کیانی‌نژاد و طبائیان (۱۳۹۴)
اقتصادی-فصلی	تنوع	Negesan (2011)، Montgomery (1998)، Nuvolti (2010)
	کاربری مختلط	فرازمند و صحتی‌زاده (۱۳۹۲)، Montgomery (1998)
	خرده‌فروشی‌ها	قربانی‌نیا (۱۳۹۱)، پورمحمدی (۱۳۹۱)، Montgomery (1998)
	اقتصاد بر پایه خدمات	قربانی‌نیا (۱۳۹۱)، سامانی (۱۳۹۱)، Shaw (2014)
فرهنگی	فرهنگ شب	شیخ بیگلر و تبریزی (۱۳۹۴)، پورمحمدی (۱۳۹۱)، Negesan (2011)

دربارهٔ سرزندگی شبانهٔ شهری مطالعاتی در بعد داخلی و خارجی انجام شده است. قدیمی و کرامتی (۱۳۹۶) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که در تعریف زندگی شبانه در کلان‌شهر با فعالیت فرهنگی محور، ابتدا مردم بیشترین تأثیر را بر عملکرد، کالبد و معنا خواهند داشت و گزینه‌های دیگر به ترتیب خلاقیت و زمان بر مؤلفه‌های فضای شهری در تعریف زندگی شبانه مؤثر خواهند بود. لطیفی و جمعه‌پور (۱۳۹۲) در مقالهٔ خود به این نتیجه رسیدند که با توجه به معیارهای سرزندگی، محلهٔ سعادت‌آباد به دلیل مطلوبیت نسبی کیفیت محیط و دسترسی به خدمات محلی سرزنده‌تر است (لطیفی و جمعه‌پور، ۱۳۹۲). فرازمنند و صحتی‌زاده (۱۳۹۲) در پژوهش خود دریافتند که محدودهٔ مورد مطالعه تا حدودی سرزنده است، اما همهٔ عوامل یک محیط سرزنده را ندارد، اما از توانایی‌های خوبی برای ایجاد محیطی سرزنده برخوردار است. جلال‌الدینی و اوکتای (۲۰۱۲) در مقالهٔ خود دلایل سرزندگی این دو خیابان را حضور مستمر دانشجویان و مکان مناسب این خیابان‌ها برای قرارهای ملاقات و حضور گردشگران عنوان می‌کنند. شجاعی مهر و ذاکر حقیقی (۲۰۱۳) در مطالعهٔ خود دریافتند مهم‌ترین شاخص‌های زندگی شبانه از نگاه مردم، جذابیت، امنیت، تعاملات اجتماعی و ایمنی و از نگاه مدیران و برنامه‌ریزان شهری، دسترسی، خوانایی، تعاملات اجتماعی و جذابیت است. مؤمنیان و ذکاوت (۲۰۱۲) در مقالهٔ خود ویژگی‌های محیطی پرجنب‌وجوش و سرزنده در شب را زیر سه معیار اقتصادی-فعالیتی، اجتماعی و ساختاری تقسیم‌بندی می‌کنند و با اشاره به اینکه فضاهای شهری در شب فراتر از یک فضای معمولی و ساده هستند، وجود ویژگی‌ها و ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی و زیبایی‌شناسی را برای جذب افراد در این فضاها لازم می‌داند. هت (۱۹۹۷) در مطالعهٔ خود مفاهیم کلیدی شهرهای ۲۴ ساعته را بیان و ابتکارات شهرهای انگلستان در این زمینه را بررسی کرده است. کرمی و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که ضعف فضاهای شهری در ایران به دلیل ضعف دسترسی و سرزندگی در آن‌ها و هم‌بستگی مثبت میان این دو عامل ضامن موفقیت فضاهای عمومی در شهرهاست (Karami et al., 2015).

## روش پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی و کاربردی است. در این پژوهش به منظور فراهم کردن مبانی تئوریک و به دست آوردن اطلاعات مورد نیاز برای شناخت شاخص‌های سرزندگی شبانه و شهرهای ۲۴ ساعته، از روش جمع‌آوری اطلاعات اسنادی استفاده شد. برای شناسایی و بررسی وضعیت فضاهای سرزندهٔ شبانه و جمع‌آوری داده‌ها در سطح شهر رشت، پرسشنامه‌هایی در میان مردم و متخصصان شهری توزیع و برای بررسی وضعیت موجود محدودهٔ مورد مطالعه، از بازدید و پیمایش میدانی استفاده شد. همچنین با مراجعه به سازمان‌ها و اداره‌های مرتبط با موضوع، داده‌های مورد نیاز به دست آمد. جامعهٔ آماری پژوهش حاضر شامل مناطق پنج‌گانهٔ شهر رشت است. از آنجا که برای تعیین تعداد پرسشنامه با توجه به جمعیت هر منطقه، به آگاهی از جمعیت هر منطقه به تفکیک نیاز بوده و این آمار برای سال ۱۳۹۵ در دسترس نبوده است، به ناچار از جمعیت این مناطق براساس آمار مرکز ایران در سال ۱۳۹۰ استفاده شده است که ۶۷۹,۹۹۵ نفر هستند. با توجه به جمعیت موجود، حجم نمونهٔ به دست آمده از طریق فرمول کوکران با سطح اطمینان ۹۵ درصد ( $q=0/5$ ) برابر با ۳۸۴ پرسشنامه است. با توجه به جمعیت هر منطقه، تعداد پرسشنامه‌ها از ۱۰۰ تا ۴۶ پرسشنامه در میان

مناطق پرجمعیت و کم جمعیت متغیر بوده است. براین اساس، تعداد پرسشنامه منطقه ۱ با جمعیت ۱۶۷,۳۰۴ نفر ۱۰۰ عدد، منطقه ۲ با جمعیت ۸۶,۳۵۸ نفر ۴۶ عدد، منطقه سه با جمعیت ۱۴۸,۹۵۵ نفر ۸۰ عدد، منطقه ۴ با ۱۹۴,۲۲۷ نفر ۱۰۷ عدد و منطقه ۵ با ۸۳,۱۵۱ نفر ۴۶ عدد بوده است. با تقسیم بیشترین تعداد پرسشنامه به دست آمده (۱۰۷ پرسشنامه) بر سه محدوده در یک منطقه، به هر محدوده حدود ۳۵ پرسشنامه اختصاص یافت. در نتیجه این امر به محدوده‌های دیگر در مناطق مختلف تعمیم داده و در هر محدوده به طور متوسط ۳۵ پرسشنامه توزیع شد و در مجموع ۴۰۱ پرسشنامه با ۷۴ گویه در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و فرهنگی توسط جامعه نمونه پاسخ داده شد. روایی و اعتبار پرسشنامه حاضر را نیز متخصصان برنامه‌ریزی شهری و شهرسازی ارزیابی و تأیید کردند. همچنین پایایی پرسشنامه با ضریب آلفای ۰/۷۹ در سطح قابل قبولی قرار دارد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های وضع موجود از مدل‌های میانگین تحلیل خوشه‌ای فضایی چندفاصله‌ای<sup>۱</sup>، بیضی انحراف معیار<sup>۲</sup> و آزمون ANOVA و برای دستیابی به نتایج مورد نیاز از نرم‌افزارهای SPSS و GIS استفاده شده است.

### محدوده مورد مطالعه

رشت بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهر شمال ایران در میان سه استان حاشیه‌ای دریای خزر محسوب می‌شود. این شهر مرکز سیاسی-اداری استان گیلان و مرکز شهرستان رشت، در محدوده ۴۹ درجه و ۳۵ دقیقه و ۴۵ ثانیه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۱۶ دقیقه و ۳۰ ثانیه عرض شمالی واقع شده است (شکل ۱). مساحت این شهر براساس محدوده مشخص شده از سوی شهرداری رشت در سال ۱۳۹۵، ۱۰۱۶۳/۶۵ هکتار اعلام شده است.



شکل ۱. موقعیت محدوده مورد مطالعه

1. Multi-Distance Spatial Cluster Analysis (Ripley's K function)
2. Standard Deviational Ellipse

## یافته‌های پژوهش

## شناسایی و دسته‌بندی فضاهای برخوردار از سرزندگی شبانه در شهر رشت

برای شناسایی فضاهای سرزنده در سطح شهر رشت، ابتدا پرسشنامه‌ای با عنوان پرسشنامه متخصصان در قالب هشت سؤال تشریحی بین چهار متخصص شهری شاغل در شهرداری هر منطقه و یک مسئول ناحیه توزیع شد. از آنجا که شهر رشت پنج منطقه و هر منطقه سه ناحیه دارد، اطلاعات هر منطقه به کمک مصاحبه با هفت متخصص شاغل، به‌ویژه ساکن در هر منطقه به دست آمده است. به‌طور کلی ۳۵ مصاحبه در کل مناطق و نواحی انجام شده است. اولین سؤال، به معرفی فضاهای دارای سرزندگی شبانه در شهر رشت مربوط بوده است. به این صورت که ابتدا در مصاحبه با متخصصان شاغل در هر منطقه شهرداری، از آن‌ها درخواست شد تا فضاهای سرزنده در کل شهر را معرفی کنند. سپس در مراجعه به متخصصان شاغل در هر ناحیه، از آن‌ها خواسته شد فضاهای سرزنده تحت پوشش خود را معرفی کنند تا هم فضاهای سرزنده کلان و هم فضاهای ریز سرزنده در شهر مشخص شوند. نتایج به دست آمده در جدول ۲ به تفکیک هر منطقه ارائه شده است.

جدول ۲. فضاهای سرزنده شبانه مناطق پنج‌گانه شهر رشت

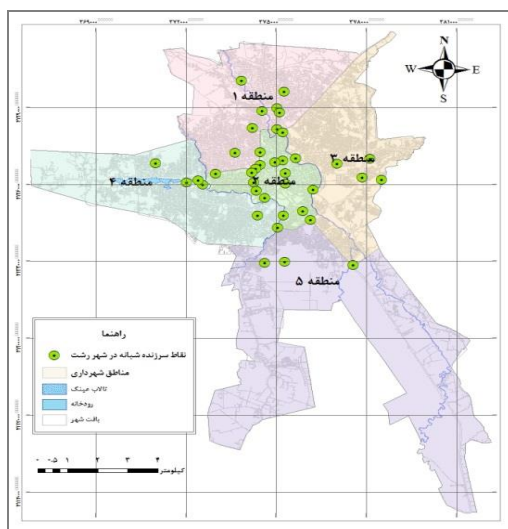
منطقه	شماره	نام	نواحی			شماره	نام	نواحی			شماره	نام
			۱	۲	۳			۱	۲	۳		
منطقه ۱	۱	بلوار دیلمان	*			۱۲	۵	۱۳			۹	سبزه میدان
	۲	بلوار نماز	*			۵	۶	۴	*		۱۰	پارک توحید
	۳	بلوار گیلان	*			۱	۷	۹	*		-	-
	۴	بلوار معلم	*			۱۱	۸	۱۰	*		-	-
منطقه ۲	۱	میدان شهرداری	*			۲۱	۵	۳	*		۹	خیابان مطهری
	۲	میدان صیقلان	*			۹	۶	۱۱	*		۱۰	خیابان پل عراق
	۳	خیابان امام خمینی	*			۸	۷	۳	*		۱۱	پارک شهر
	۴	خیابان شریعتی	*	*		۱۳	۸	۲	*		۱۲	پارک بانوان
منطقه ۳	۱	پارک ملت	*			۱۸	۴	۷	*		۷	لب آب (پل زرچوب)
	۲	میدان مصلا	*			۱۴	۵	۳	*		-	-
	۳	میدان امام حسین	*			۲	۶	۱	*		-	-
منطقه ۴	۱	بوستان مفاخر	*			۴	۴	۲	*		۷	پارک سالار مشکات
	۲	بوستان فرشتگان	*			۱	۵	۷	*		۸	فلکه رازی
	۳	فلکه گاز	*			۲	۶	۱	*		۹	چهارسرا
منطقه ۵	۱	پارک ۸۲ مسکن مهر	*			۱	۲			۲	۳	میدان گیل

با توجه به جدول ۲، در منطقه ۱، ده نقطه از سوی کارشناسان به‌عنوان فضاهایی که شب‌ها سرزندگی و جنب‌وجوش دارند، معرفی شده است. در این میان، سبزه‌میدان، بلوار گل‌سار، بلوار دیلمان، خیابان علم‌الهدی و بلوار معلم به‌ترتیب فراوانی بیشتری در سطح منطقه دارند؛ به این معنا که بیشتر متخصصان، این مناطق را مناطق دارای سرزندگی شبانه یاد کرده‌اند. همچنین بیشتر فضاهای معرفی‌شده خیابان‌های تجاری یا به عبارت دیگر بازارها را دربرمی‌گیرند؛ درحالی‌که در منطقه ۲، دوازده محدوده معرفی شده است که بیشترین تعداد فراوانی متعلق به میدان شهرداری، پارک شهر، خیابان مطهری و بلوار منظریه است. فضاهای سرزنده در این منطقه فضاهایی شاخص در کل شهر هستند که مهم‌ترین آن‌ها پارک شهر (پارک محتشم) و میدان اصلی شهر (میدان شهرداری) است. منطقه ۳ فضای سرزنده محدودتری از دو منطقه دیگر دارد؛ به نحوی که هفت محدوده به‌عنوان فضاهای سرزنده شبانه معرفی شده‌اند که عبارت‌اند از: پارک ملت، میدان مصلا (توشیبا)، میدان



امام حسین، خیابان فلسطین، میدان جانبازان، ورودی شهرک صبا و لب آب (پل زجوب) و در این میان خیابان فلسطین دارای بیشترین فراوانی است. همچنین منطقه ۴ شامل نه فضا با ویژگی سرزندگی شبانه است. بیشتر فضاهای در قالب پارکها و فضاهای سبز منطقه دیده شده‌اند. فضاهای منطقه ۴ ویژگی فرامنطقه‌ای کمتری دارند و به جز پارک دانشجو و بوستان مفاخر که افراد معدودی نیز آن‌ها را معرفی کرده‌اند، فضاهای دیگر را متخصصان نواحی ساکن در خود منطقه معرفی کرده‌اند. منطقه ۵ با سه محدوده کمترین فضاهای سرزنده شبانه را از مناطق دیگر دارد. جز میدان گیل که یکی از ورودی‌های شهر محسوب می‌شود، فضاهای دیگر در سطح شهر و مناطق دیگر شناخته شده نیستند.

با توجه به آنچه بیان شد، ۴۱ نقطه در سطح شهر به‌عنوان مناطقی که از سرزندگی شبانه برخوردار بوده‌اند شناسایی شده‌اند. منطقه ۱، ۲، ۴، ۳ و ۵ به ترتیب بیشترین تعداد فضاهای سرزنده شبانه را دارند. پراکندگی این نقاط در شکل ۲ آمده است. ویژگی‌های مناطق براساس آخرین ساعت فعالیت، فصل پویایی، فعالیت عمده فضاها، ویژگی‌های فضاها برای جذب مردم و انواع مکان‌های جذاب موجود با راهنمایی و کمک متخصصان بررسی شد که نتیجه آن در جدول ۳ آمده است. میانگین آخرین ساعت فعالیت در مناطق فوق بین ۱۱ شب تا ۲ بعد از نیمه شب بوده است که به فراخور زمان و مکان مختلف متفاوت است. تابستان و بهار، حضور شبانه افراد افزایش می‌یابد و در پاییز و زمستان کمتر می‌شود. فراوانی سایر موارد نیز در جدول ۳ آمده است.



شکل ۲. پراکندگی فضاهای سرزنده شبانه رشت

جدول ۳. ویژگی‌های فضاهای سرزنده شبانه رشت از نظر متخصصان

نوع مکان‌های جذاب	انواع مکان‌های جذاب	ویژگی فضاهای جذاب برای مردم	فعالیت عمده فضاها	فصل پویایی	آخرین ساعت فعالیت				
۳۵	رستوران و کافی شاپ	۲۲	امنیت	۳۲	تجاری	۳۵	بهار	۷	۱۱
۳۳	بازار	۱۹	جذابیت بصری	۲۹	تفریحی	۳۰	تابستان	۱۳	۱۲
۲۸	پارک	۲۳	خدمات تفریحی	۲۵	خدماتی	۱۵	پاییز	۸	۱
-	-	۳۵	خدمات خوراک	-	-	-	زمستان	۷	۲
-	-	۳۳	مراکز تجاری و خرید	-	-	-	-	-	-

پس از شناسایی فضاها و بررسی ویژگی‌های فضاهای سرزنده شهری می‌توان این فضاها را براساس نوع آن‌ها دسته‌بندی کرد. فضاهای سرزنده شبانه در سطح شهر رشت، به انواع مختلف خیابان‌ها (با فراوانی ۱۸)، میدان‌ها (با فراوانی ۲)، پارک‌ها و فضاهای سبز شهری (با فراوانی ۱۱) و فلکه‌ها (با فراوانی ۹) تقسیم شده‌اند. این دسته‌بندی در جدول ۴ دیده می‌شود.

جدول ۴. دسته‌بندی فضاهای سرزنده شبانه شهر رشت

مناطق	خیابان	میدان	فلکه	پارک	فراوانی کل	مناطق	خیابان	میدان	فلکه	پارک	فراوانی کل
۱	۸	۱	-	۱	۱۰	۴	۱	-	۳	۵	۹
۲	۸	۱	۱	۲	۱۲	۵	-	-	۱	۲	۳
۳	۲	-	۴	۱	۷	جمع کل	۱۸	۲	۹	۱۱	۴۳

با توجه به اینکه هدف سرزندگی ایجاد شرایط مناسب برای جذب افراد بیشتر به همراه توقف طولانی‌مدت در فضاهای شهری است، ارزش فضاهای مختلف در ایجاد سرزندگی متفاوت است؛ یعنی هرچه قدر فضای مورد نظر امکانات متنوع و فرصت‌های گوناگونی برای فعالیت‌های مختلف مانند انواع تفریحات و خدمات، خرید، پیاده‌روی و امکان توقف افراد در مکان‌هایی برای نشستن و خوراک فراهم کند (مانند میدان‌ها)، در سرزندگی فضا مؤثرتر است. فضاهایی که بسیاری از افراد در آن‌ها عبور و مرور می‌کنند و توقف ندارند (مانند فلکه‌ها) با وجود تراکم مراجعه‌کنندگان، نقش کمتری در ایجاد سرزندگی دارند. براین اساس دو میدان شهرداری در منطقه ۲ و سبزه‌میدان در منطقه ۱، به‌عنوان گره‌گاه‌های اجتماعی و با توجه به ابعاد مختلف سرزندگی، شرایط جامع‌تری را از دیگر فضاها دارند و از سرزندگی بیشتری برخوردارند. بعد از آن و در رتبه بعد، خیابان‌ها و پارک‌های معرفی شده قرار دارند. فلکه‌ها به‌عنوان گره‌های ترافیکی و فضاهایی که تنها برای عبور و مرور افراد و اتومبیل‌ها استفاده می‌شوند، کمترین نقش را در ایجاد سرزندگی دارند؛ در نتیجه در مناطقی که فلکه‌ها بسیاری از فضاهای سرزنده معرفی شده را تشکیل می‌دهند، سرزندگی کیفیت کمتری دارد؛ مانند مناطق ۳ و ۴. از سوی دیگر، در مناطقی که فضاهای سرزنده انواعی از میدان‌ها و پارک و خیابان‌ها را شامل می‌شوند، مانند مناطق ۱ و ۲ سرزندگی نمود بهتری دارد.

#### وضعیت موجود سرزندگی شبانه شهر رشت در ابعاد مختلف

این قسمت با هدف شناخت بیشتر فضاهای شناسایی شده در مناطق شهر رشت، در ابعاد مختلف سرزندگی شبانه (کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) در چند مرحله تنظیم شده است. با توجه به فراوانی محدوده‌های معرفی شده از سوی متخصصان، از هر منطقه دو یا سه محدوده با بیشترین فراوانی انتخاب و بررسی شدند که نتیجه این انتخاب در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵. نواحی انتخابی دارای بیشترین فراوانی

منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴	منطقه ۵
بلوار گلزار، بلوار دیلمان، سبزه‌میدان	میدان شهرداری، پارک شهر، بلوار منظره	پارک ملت، میدان توشیبا، خیابان فلسطین	پارک مفاخر، پارک دانشجو	پارک مسکن مهر، میدان گیل

### بررسی انواع سرزندگی در شهر رشت

سرزندگی کالبدی در فضاهای مورد بررسی، به کمک پنج شاخص جذابیت بصری، انعطاف‌پذیری، آسایش و راحتی، ایمنی و نور سنجیده شده است که هر شاخص نیز چندین مؤلفه و گویه دارد. سرزندگی کالبدی در منطقه ۱ با سنجش سه فضای عمومی، شامل دو خیابان و یک میدان به دلیل فراوانی بیشتر صورت گرفته که نتایج آن در جدول ۶ مشاهده می‌شود. از میان مناطق پنج‌گانه مورد مطالعه، سه منطقه ۱، ۲ و ۴ از نظر کالبدی با داشتن میزان بیش از میانگین (عدد ۳) در وضعیت نسبتاً مطلوب و مطلوبی قرار دارند، اما دو منطقه ۳ و ۵ وضعیت نسبتاً نامطلوبی دارند. بیشترین میزان سرزندگی کالبدی با میانگین ۳/۵۲ در منطقه ۲ و کمترین میزان آن با ۲/۱۴ در منطقه ۵ مشاهده شده است. در مقیاس محله‌ای نیز میدان شهرداری با میانگین ۴/۲۴ بیشترین و میدان گیل با میانگین ۲ کمترین میزان سرزندگی کالبدی را دارند. جزئیات در جدول ۶ به تفکیک منطقه، محله و شاخص‌ها و رتبه‌بندی سرزندگی شبانه کالبدی نیز در جدول ۷ و شکل ۳ آمده است. این نوع سرزندگی با میانگین ۲/۹۴ وضعیتی نسبتاً نامطلوبی دارد.

پس از بررسی سرزندگی کالبدی، سرزندگی اقتصادی بررسی شده است. سرزندگی اقتصادی به کمک پانزده گویه و در قالب چهار شاخص خرده‌فروشی، اقتصاد بر پایه خدمات، تنوع و کاربری مختلط سنجیده و نتایج آن در جدول ۷ آمده است. از میان مناطق پنج‌گانه مورد مطالعه، دو منطقه ۱ و ۲ از نظر اقتصادی با داشتن میزان بیش از میانگین (عدد ۳) در وضعیت نسبتاً مطلوب و مطلوبی قرار دارند. مناطق ۳، ۴ و ۵ نیز وضعیت نسبتاً نامطلوبی دارند. بیشترین میزان سرزندگی اقتصادی با میانگین ۳/۹۱ در منطقه ۲ و کمترین میزان آن با ۱/۵۷ در منطقه ۵ مشاهده شده است. در مقیاس محله‌ای نیز میدان شهرداری با میانگین ۴/۳۸ بیشترین و مسکن مهر با میانگین ۱/۵۳ کمترین میزان سرزندگی اقتصادی را دارند. جزئیات مورد نیاز در جدول ۷ به تفکیک منطقه، محله و شاخص‌ها نشان داده شده است. همچنین رتبه‌بندی سرزندگی شبانه اقتصادی شهر رشت در جدول ۹ و شکل ۴ نشان داده شده است. این نوع سرزندگی با میانگین ۲/۷۷ وضعیتی نسبتاً نامطلوب دارد.

سرزندگی اجتماعی به کمک سه شاخص پویایی اجتماعی، جامعیت و همه‌شمولی و امنیت سنجیده شده و نتایج آن در جدول ۸ آمده است. از میان مناطق پنج‌گانه مورد مطالعه، سه منطقه ۱، ۲ و ۳ از نظر اجتماعی با میزان بیش از میانگین (عدد ۳) در وضعیت نسبتاً مطلوب و مطلوبی قرار دارند و دو منطقه دیگر یعنی ۴ و ۵ وضعیت نسبتاً نامطلوبی دارند. بیشترین میزان سرزندگی اجتماعی با میانگین ۳/۸۹ در منطقه ۲ و کمترین میزان آن با ۲/۶۱ در منطقه ۵ مشاهده شده است. در مقیاس محله‌ای نیز میدان شهرداری با میانگین ۴/۳۷ بیشترین و مسکن مهر با میانگین ۲/۱۸ کمترین میزان سرزندگی اقتصادی را دارند. در منطقه ۵ پایین‌بودن میانگین مسکن مهر بر کاهش میزان کلی سرزندگی منطقه مؤثر بوده است. جزئیات مورد نیاز در جدول ۸ به تفکیک منطقه، محله و شاخص‌ها نشان داده شده است. رتبه‌بندی سرزندگی شبانه اجتماعی شهر رشت نیز در جدول ۹ و شکل ۵ آمده است. این نوع سرزندگی با میانگین ۳/۲۸ وضعیتی نسبتاً مطلوب دارد.

جدول ۶. سرزندگی کالبدی مناطق پنج‌گانه شهر رشت

منطقه ۱		منطقه ۲					منطقه ۳					
شاخص‌ها	بلوار دیلمان	بلوار گل‌سار	سبزه‌میدان	میانگین شاخص	پارک شهر	بلوار منظریه	میدان شهرداری	میانگین شاخص	خیابان فلسطین	میدان توشیا	پارک ملت	میانگین شاخص
جذابیت بصری	۲	۲/۴۵	۳/۶۰	۳/۰۱	۴	۳/۰۵	۴/۴۰	۳/۸۱	۲/۵۰	۲/۳۰	۳/۷۰	۲/۸۳
انعطاف‌پذیری	۱/۳۰	۲/۸۰	۲/۷۰	۲/۲۶	۳	۳	۴	۳/۳۳	۲	۲/۸۰	۲/۳۰	۲/۳۶
آسایش و راحتی	۱/۶۰	۳/۵۰	۳/۲	۲/۷۶	۳/۳۰	۳/۷۰	۴/۸۰	۳/۹۳	۳	۳/۹۰	۳	۳/۳
ایمنی	۳	۳	۳/۳۰	۳/۱	۳	۳/۵	۳/۲۵	۳/۲۵	۲	۳/۷۰	۳/۷۵	۳/۱۵
نور	۲/۵۰	۳	۳/۳۰	۲/۹۳	۲/۴۰	۲/۷۵	۴/۷۵	۳/۳	۲/۳۰	۳	۲/۲۵	۲/۵۱
میانگین	۲/۳۰	۳/۱۵	۳/۲۲	۳/۰۱	۳/۱۴	۳/۲	۴/۲۴	۳/۵۲	۲/۳۶	۳/۱۴	۳	۲/۸۳
میانگین سرزندگی منطقه: ۳/۰۱			میانگین سرزندگی منطقه: ۳/۵۲					میانگین کلی سرزندگی منطقه: ۲/۸۳				
منطقه ۴						منطقه ۵						
شاخص‌ها	پارک مفاخر	پارک دانشجو	میانگین شاخص	مسکن مهر	میدان گیل	میانگین شاخص						
جذابیت بصری	۴	۴/۳۰	۴/۱۵	۲/۵	۱/۵	۲						
انعطاف‌پذیری	۳	۲/۵۰	۲/۷۵	۲	۱/۵	۱/۷۵						
آسایش و راحتی	۲/۵	۳/۷۵	۳/۱۲	۲/۵	۲/۵	۲/۵						
ایمنی	۳	۳/۵	۳/۲۵	۲/۲۰	۲/۵	۲/۳۵						
نور	۲/۵	۳	۲/۷۵	۲/۲۰	۲	۲/۱						
میانگین	۳	۳/۴۱	۳/۲	۲/۳	۲	۲/۱۴						
میانگین سرزندگی منطقه: ۳/۲			میانگین سرزندگی منطقه: ۲/۱۴									

جدول ۷. سرزندگی اقتصادی مناطق پنج‌گانه شهر رشت

منطقه ۱		منطقه ۲					منطقه ۳					
شاخص‌ها	بلوار دیلمان	بلوار گل‌سار	سبزه‌میدان	میانگین شاخص	پارک شهر	بلوار منظریه	میدان شهرداری	میانگین شاخص	خیابان فلسطین	میدان توشیا	پارک ملت	میانگین شاخص
خرده‌فروشی	۲/۵	۲/۷۵	۳/۳۰	۲/۸۵	۳	۳	۳	۳	۳/۴۰	۳	۲	۲/۸
اقتصاد خدماتی	۲/۴۰	۳/۵	۴	۳/۳	۳/۹۰	۳/۵۰	۴/۲۰	۳/۸۶	۱/۵۲	۲/۳۰	۴/۴۰	۲/۷۴
تنوع	۳/۵	۳/۵۰	۳/۵۰	۳/۵	۳	۴/۲۸	۵/۳۰	۴/۱۹	۳/۶۰	۲/۶۰	۲/۳۰	۲/۸۳
کاربری مختلط	۳	۳/۷۵	۴/۳۰	۳/۶۸	۴/۲۵	۴/۵	۵	۴/۵۸	۳	۴	۳/۳۰	۳/۴
میانگین	۲/۸۵	۳/۳۶	۳/۷۶	۳/۳۳	۳/۵۴	۳/۸۲	۴/۳۸	۳/۹۱	۲/۸۸	۲/۹۶	۳/۱	۲/۹۴
میانگین سرزندگی منطقه: ۳/۳۳			میانگین سرزندگی منطقه: ۳/۹۱					میانگین سرزندگی منطقه: ۲/۹۴				
منطقه ۴						منطقه ۵						
شاخص‌ها	پارک مفاخر	پارک دانشجو	میانگین شاخص	مسکن مهر	میدان گیل	میانگین شاخص						
خرده‌فروشی	۲	۲	۲	۱/۵۲	۲	۱/۷۶						
اقتصاد خدماتی	۱/۲۰	۲/۲	۱/۷	۱/۳۰	۱/۱۰	۱/۲						
تنوع	۲	۲	۲	۱/۳۰	۱/۳۵	۱/۳۲						
کاربری مختلط	۲/۵	۳	۲/۷۵	۲	۲	۲						
میانگین	۱/۹۳	۲/۳	۲/۱۱	۱/۵۳	۱/۶۱	۱/۵۷						
میانگین سرزندگی منطقه: ۲/۱۱			میانگین سرزندگی منطقه: ۱/۵۷									

جدول ۸. سرزندگی اجتماعی مناطق پنج گانه شهر رشت

منطقه ۱		منطقه ۲					منطقه ۳		
شاخص ها	بلوار دهبان	بلوار گلزار	سبزهدیمان	میانگین شاخص	پارک شهر	بلوار منظره	میدان تپه‌داری	میانگین شاخص	
جامعیت	۳/۷	۳/۲۸	۳/۳۳	۳/۴۳	۴/۲۵	۲/۵	۴/۳	۳/۴۳	
پویایی	۳/۵۰	۳/۵۲	۴/۴۱	۳/۸۱	۴/۷۵	۳/۵	۴	۳/۸۱	
امنیت	۴	۴	۴/۲۶	۴/۰۸	۳/۹۲	۲/۲	۴/۸	۴/۰۸	
میانگین	۳/۷۳	۳/۶۰	۴	۳/۷۷	۳/۷	۳/۶۴	۴/۳۷	۳/۷۷	
میانگین سرزندگی منطقه: ۳/۷۷			میانگین سرزندگی منطقه: ۳/۸۹					میانگین سرزندگی منطقه: ۳/۱۹	
منطقه ۴		منطقه ۵							
شاخص ها	پارک مفاخر	پارک دانشجو	میانگین شاخص	مسکن مهر	میدان گیل	میانگین شاخص			
جامعیت	۳	۳	۳	۲	۲/۷۰	۲/۳۵			
پویایی	۳	۴	۳/۵	۲/۲۵	۳/۵	۲/۸۷			
امنیت	۲/۵	۲	۲/۲۵	۲/۳۰	۳	۲/۶۲			
میانگین	۲/۸۳	۳	۲/۹۲	۲/۱۸	۳/۰۷	۲/۶۱			
میانگین سرزندگی منطقه: ۲/۹۲			میانگین سرزندگی منطقه: ۲/۶۱						

جدول ۹. رتبه‌بندی مناطق شهر رشت از نظر انواع سرزندگی

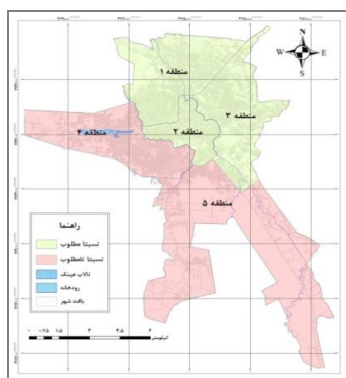
سرزندگی کالبدی										
منطقه	میانگین	رتبه	کیفیت	منطقه	میانگین	رتبه	کیفیت	منطقه	میانگین	رتبه
۱	۳/۰۱	۳	نسبتاً نامطلوب	۳	۲/۸۳	۴	نسبتاً نامطلوب	۲	۲/۱۴	۵
۴	۳/۲	۲	نسبتاً مطلوب	۵	۲/۱۴	۵	نسبتاً نامطلوب	۱	۳/۵۲	۲

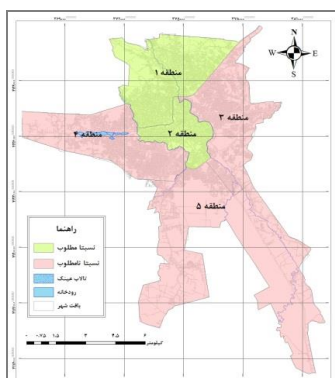
سرزندگی اقتصادی										
منطقه	میانگین	رتبه	کیفیت	منطقه	میانگین	رتبه	کیفیت	منطقه	میانگین	رتبه
۱	۳/۳۳	۲	نسبتاً مطلوب	۳	۲/۹۴	۳	نسبتاً نامطلوب	۲	۲/۹۱	۲
۴	۲/۱۱	۴	نسبتاً نامطلوب	۵	۱/۵۷	۵	کاملاً نامطلوب	۱	۳/۹۱	۲

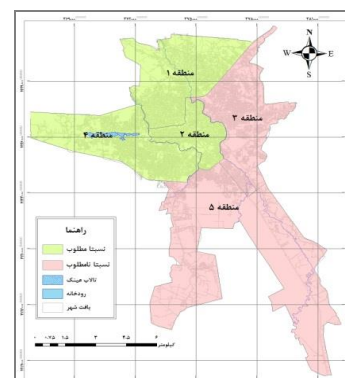
سرزندگی اجتماعی										
منطقه	میانگین	رتبه	کیفیت	منطقه	میانگین	رتبه	کیفیت	منطقه	میانگین	رتبه
۱	۳/۷۷	۲	نسبتاً مطلوب	۳	۳/۱۹	۳	نسبتاً مطلوب	۲	۳/۸۹	۲
۴	۲/۹۲	۴	نسبتاً نامطلوب	۵	۲/۶۱	۵	نسبتاً نامطلوب	۱	۳/۸۹	۲



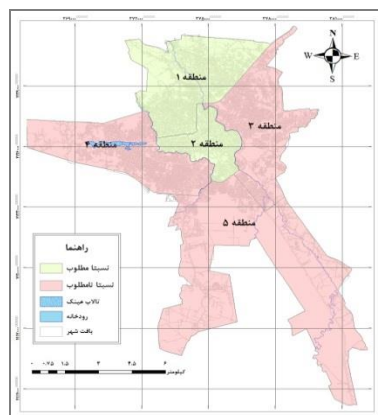
شکل ۵. وضعیت سرزندگی اجتماعی شبانه شهر رشت



شکل ۴. وضعیت سرزندگی اقتصادی شبانه مناطق شهر رشت



شکل ۳. وضعیت سرزندگی کالبدی شبانه مناطق شهر رشت



شکل ۶. وضعیت کلی سرزندگی شبانه شهر رشت

به‌طور کلی هر منطقه با توجه به جمع میانگین چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و فرهنگی دارای میانگینی کلی است که میزان سرزندگی شبانه منطقه مورد نظر را در میان مناطق دیگر نشان می‌دهد. شکل ۶ نشان‌دهنده رتبه‌بندی مناطق شهر رشت از نظر میانگین سرزندگی شبانه است. بر این اساس، منطقه ۲ با میانگین  $3/72$  رتبه ۱ را در میان دیگر مناطق دارد و وضعیت آن نسبتاً مطلوب است. منطقه ۱ نیز با میانگین  $3/37$  و وضعیت نسبتاً مطلوب در رتبه ۲ قرار دارد. مناطق ۳، ۴ و ۵ نیز با میانگین‌های  $2/99$ ،  $2/74$  و  $2/11$  در وضعیت نسبتاً نامطلوب و رتبه‌های ۳، ۴ و ۵ قرار دارند. میانگین سرزندگی شبانه به‌طور کلی در ابعاد مختلف در شهر رشت نشان‌دهنده وضعیت نسبتاً مطلوب بعد اجتماعی و وضعیت نسبتاً نامطلوب ابعاد کالبدی و اقتصادی است (جدول ۱۰ و ۱۱).

جدول ۱۰. رتبه‌بندی مناطق شهر رشت از نظر سرزندگی شهر

منطقه	میانگین	رتبه	کیفیت	منطقه	میانگین	رتبه	کیفیت
۱	$3/37$	۲	نسبتاً مطلوب	۲	$3/72$	۱	نسبتاً مطلوب
۴	$2/74$	۴	نسبتاً نامطلوب	۵	$2/11$	۵	نسبتاً نامطلوب

جدول ۱۱. میانگین سرزندگی شبانه شهر رشت در ابعاد مختلف

ابعاد	اجتماعی	کالبدی	اقتصادی	مجموع
میانگین	$3/26$	$2/96$	$2/75$	$3/05$
وضعیت	نسبتاً مطلوب	نسبتاً نامطلوب	نسبتاً نامطلوب	نسبتاً مطلوب

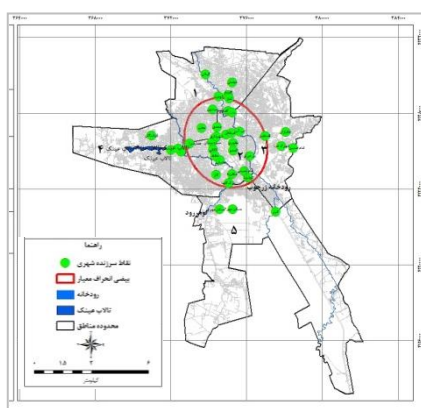
### تحلیل فضایی فضاهای سرزنده شبانه شهر رشت بر اساس آمار فضایی

#### وضعیت شهر رشت از نظر فضاهای سرزنده شبانه با استفاده از بیضی انحراف معیار

ممکن است توزیع بسیاری از پدیده‌های جغرافیایی در فضا جهت‌دار باشد و نتوان آن را با دایره نشان داد. در این موارد می‌توان با محاسبه واریانس محورهای  $x$  و  $y$  به‌صورت جداگانه، روند و جهت توزیع پدیده‌ها در فضا را نشان داد. روشی که به‌طور معمول برای اندازه‌گیری روند در مجموعه‌ای از نقاط یا نواحی به‌کار گرفته می‌شود، محاسبه فاصله استاندارد در جهت  $x$  و  $y$  به‌صورت جداگانه است. این دو مقدار، محورهای بیضی‌ای را که توزیع عوارض را دربرمی‌گیرند، تعریف

می‌کنند. از این بیضی، به‌عنوان بیضی انحراف استاندارد نیز نام برده می‌شود؛ زیرا در این روش، مختصات  $x$  و  $y$  از میانگین مرکزی برای تعیین محورهای بیضی استفاده می‌شود. این بیضی این امکان را فراهم می‌کند که اگر توزیع عوارض فضا الگوی جهت‌داری دارد، شناسایی شود. اگرچه می‌توان تا حدودی جهت داده‌ها را با نمایش اولیه آن‌ها به‌دست آورد، بیضی انحراف استاندارد، این جهت‌گیری را به‌طور دقیق و آماری محاسبه می‌کند و نمایش می‌دهد (عسگری، ۱۳۹۰: ۹۰). بیضی انحراف معیار با استفاده از انحراف معیار فاصله مکان هر داده تا مرکز میانگین، پراکندگی، جهت و موقعیت آن را مشخص می‌کند (کلانتری و قزلباش، ۱۳۸۸: ۸۳).

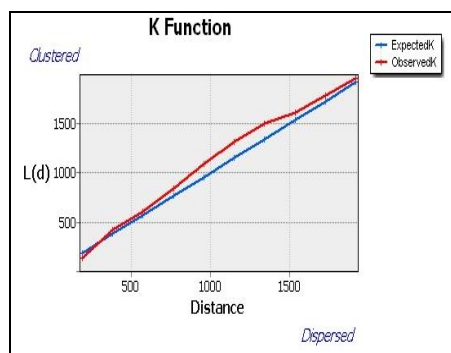
هدف این بخش از یک سو یافتن فضاهایی در شهر رشت بوده که در وضع موجود در مقایسه با فضاهای دیگر در زمان طولانی‌تری از شبانه‌روز فعالیت داشته‌اند و جاذب جمعیت هستند و از سوی دیگر شناسایی ویژگی‌های این فضاها در ارتباط با شاخص‌های پراکندگی و غیره بوده است. با توجه به بررسی‌های انجام‌شده و بهره‌گیری از نظر مسئولان و متخصصان شهری، در مجموع ۴۳ فضای عمومی سرزنده شبانه در سطح شهر رشت معرفی شده‌اند. شکل ۷ پراکندگی نقاط سرزنده شبانه را براساس میانگین نزدیک‌ترین همسایه و تحلیل خوشه‌ای فضایی چندفاصله‌ای نشان می‌دهد.



شکل ۷. پراکندگی نقاط سرزنده شبانه براساس بیضی انحراف معیار

#### نحوه پراکندگی نقاط سرزنده براساس تحلیل خوشه‌ای فضایی چندفاصله‌ای

این روش از روش‌های مفید برای بررسی آماری الگوی فضایی پدیده‌ها در فضا و مکان است که وضعیت خوشه‌بندی پدیده‌ها در فواصل مختلف جغرافیایی را نشان می‌دهد. در شکل‌های بعد، محور افقی نشان‌دهنده فاصله و خط مورب صاف الگوی توزیع تصادفی است (همان: ۵۳). به‌صورت کلی هرچه منحنی نتایج مشاهده‌شده (خط قرمز) بالاتر از منحنی نتایج مورد انتظار (خط آبی) باشد، نشان می‌دهد مشاهدات در آن فاصله خوشه‌بندی شده‌اند. برعکس هرچه منحنی نتایج مشاهده‌شده پایین‌تر از منحنی نتایج مورد انتظار باشد، داده‌ها در آن فاصله از هم پراکنده‌تر هستند. نتیجه این بررسی در شکل ۸ آمده است. منحنی نتایج مشاهده‌شده با فاصله بسیار کمی بالاتر از منحنی نتایج مورد انتظار (خط آبی) قرار دارد که نشان‌دهنده توزیع پراکنده است؛ البته همان‌طور که در شکل دیده می‌شود، در بخش‌های مرکزی نمودار، نقاط سرزنده شهر رشت توزیع پراکنده دارند، اما در بالا و پایین آن تمایل زیادی به خوشه‌ای شدن دیده می‌شود؛ تا آنجا که در بخش پایین نمودار، تعداد کمی از نقاط سرزنده شبانه شهر شکل خوشه‌ای به خود گرفته‌اند.



شکل ۸. نحوه پراکنده‌گی نقاط سرزنده براساس تحلیل خوشه‌ای فضایی چندفاصله‌ای

بررسی تفاوت مناطق پنج‌گانه شهر رشت از نظر شاخص‌های سرزندگی شبانه شهری برای بررسی نبود تفاوت مناطق پنج‌گانه شهر رشت در ارتباط با شاخص‌های سرزندگی شبانه شهری، از آزمون ANOVA استفاده شده است. پیش از ورود به بخش آزمون، ابتدا باید نرمال بودن توزیع داده‌ها بررسی می‌شد؛ زیرا در این صورت می‌توانستیم از آزمون‌های پارامتریک و در غیر این صورت از آزمون‌های ناپارامتریک معادل استفاده کنیم. برای این منظور از آزمون‌های کولموگراف-اسمیرنوف و شاپیرو-ویلک استفاده شد. در صورتی که میزان Sig بیشتر از ۰/۰۵ بودند، داده‌ها نرمال و اگر پایین‌تر از آن بودند، غیرنرمال محسوب می‌شدند. نتیجه این آزمون در جدول ۱۲ آمده است. میزان Sig در هر دو آزمون بیشتر از ۰/۰۵ است؛ از این رو داده‌های مورد بررسی از توزیع نرمال برخوردارند.

جدول ۱۲. آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها

Shapiro-Wilk		Kolmogorov-Smirnova				
Sig.	df	Statistic	Sig.	df	Statistic	
۰/۹۶۲	۱۳	۰/۹۷۷	۰/۲	۱۳	۰/۱۲۵	اجتماعی
۰/۷۳۸	۱۳	۰/۹۵۹	۰/۲	۱۳	۰/۱۵۸	اقتصادی
۰/۳۳۲	۱۳	۰/۹۱۸	۰/۱۰۳	۱۳	۰/۲۱۵	کالبدی

با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها می‌توان از آزمون‌های پارامتریک و آزمون ANOVA استفاده کرد. در این مرحله مشخص شد که آیا در میان ابعاد مختلف سرزندگی در مناطق پنج‌گانه شهر رشت تفاوت‌های معناداری وجود دارد یا خیر. برای این منظور از آزمون One Way Anova استفاده شده است. فرض یک این آزمون با توجه به بررسی‌های انجام‌شده، بر وجود اختلاف معنادار مناطق پنج‌گانه شهر رشت از نظر ابعاد مختلف سرزندگی شبانه قرار دارد. براین اساس، فرض صفر و یک آزمون به شرح زیر خواهد بود:

فرض صفر: سرزندگی شبانه اجتماعی، اقتصادی و کالبدی در میان مناطق پنج‌گانه شهر رشت تفاوت معناداری ندارد.

فرض یک: سرزندگی شبانه اجتماعی، اقتصادی و کالبدی در میان مناطق پنج‌گانه شهر رشت تفاوت معناداری دارد.

نتایج به‌دست‌آمده از آزمون در جدول ۱۳ آمده است. بررسی میزان F نشان می‌دهد تفاوت نسبتاً زیادی میان پنج منطقه شهر رشت در بخش اقتصادی و تفاوت متوسطی در بخش اجتماعی وجود دارد، اما در بخش کالبدی سرزندگی شبانه در شهر رشت این عامل کم‌رنگ‌تر و ناچیز بوده است. با بررسی میزان معناداری آزمون و میزان Sig این موارد بیشتر مشخص می‌شود. در بخش اقتصادی با سطح اطمینان ۹۹ درصد تفاوت معناداری در میان مناطق شهر رشت از نظر اقتصادی دیده

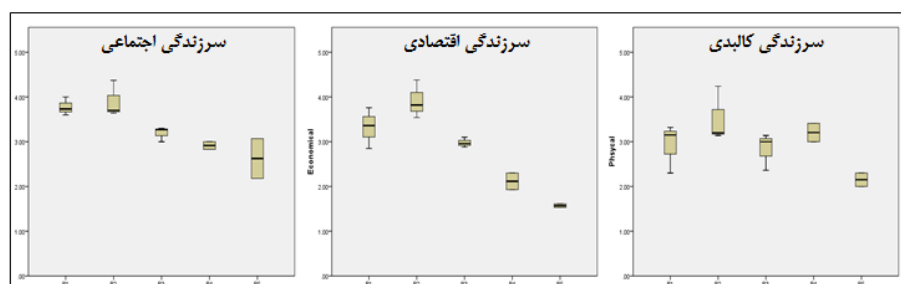


می‌شود. در بعد اجتماعی نیز در سطح اعتماد ۹۵ درصد تفاوت معناداری در میان مناطق این شهر وجود دارد، اما در بخش کالبدی وضع به‌نوعی دیگر است. با توجه به میزان Sig در بخش کالبدی در پنج منطقه شهر رشت، تفاوت معناداری از نظر شاخص‌های سرزندگی وجود ندارد؛ از این‌رو نمی‌توان اختلاف چندانی در میان شاخص‌های مورد مطالعه مشاهده کرد. با توجه به آنچه بیان شد، فرض صفر در زمینه ابعاد اجتماعی و اقتصادی رد شده و فرض یک یعنی وجود تفاوت معنادار میان مناطق پنج‌گانه تأیید می‌شود، اما درباره بعد کالبدی فرض یک رد شده و فرض صفر پذیرفته می‌شود و این بدان معناست که شاخص‌های بعد کالبدی در مناطق مورد مطالعه تفاوت معناداری با یکدیگر ندارند.

در ادامه با استفاده از باکس پلات، وضعیت سرزندگی مناطق پنج‌گانه در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی در شکل ۹ آمده است. بیشترین میزان فاصله میانگین‌ها در ارتباط با سرزندگی اقتصادی دیده می‌شود و تقریباً هیچ‌گونه هم‌پوشانی میان مناطق در این زمینه مشاهده نمی‌شود. در ارتباط با بعد اجتماعی نیز فاصله میانگین‌ها کاملاً مشهود است و هیچ‌کدام کاملاً در یک راستا قرار نگرفته‌اند، اما باکس‌ها در مواردی با یکدیگر هم‌پوشانی دارند. به‌ویژه این هم‌پوشانی در مناطق ۱ و ۲ و همچنین مناطق ۴ و ۵ دیده می‌شود. با توجه به شکل ۹، به‌نظر می‌رسد در مناطق ۱ و ۲ میانگین‌ها در یک راستا قرار گرفته‌اند، اما درباره بعد کالبدی وضعیت کاملاً متفاوت است. به‌جز منطقه پنج، باکس دیگر مناطق هم‌پوشانی بسیاری با یکدیگر دارند و از سوی دیگر میل زیادی به قرارگیری میانگین‌ها در یک راستا کاملاً قابل مشاهده است. تنها مورد استثنا در این بعد، در منطقه پنج مشاهده می‌شود که فاصله فراوانی البته به‌صورت نزولی با سایر مناطق دارد و به‌نوعی از سایر مناطق در ارتباط با سرزندگی کالبدی جداست؛ درحالی‌که این منطقه در ارتباط با بعد اجتماعی با منطقه ۴ هم‌پوشانی داشته و از نظر میانگین نیز به آن نزدیک شده است.

جدول ۱۳. بررسی معناداری سطح تفاوت در ابعاد مختلف سرزندگی در مناطق پنج‌گانه شهر رشت با استفاده از ANOVA

Sig	F	Mean Square	df	Sum of Squares		
.۰۰۱۱	۶/۷۷۴	۰/۷۴۲	۴	۲/۹۷۰	بین‌گروهی	اجتماعی
		۰/۱۱۰	۸	۰/۸۷۷	درون‌گروهی	
			۱۲	۳/۸۴۶	مجموع	
.۰۰۰۰	۱۹/۱۲۵	۲/۱۰۰	۴	۸/۴۰۰	بین‌گروهی	اقتصادی
		۰/۱۱۰	۸	۰/۸۷۸	درون‌گروهی	
			۱۲	۹/۲۷۸	مجموع	
.۰۱۱۱	۲/۶۶۴	۰/۶۱۲	۴	۲/۴۴۷	بین‌گروهی	کالبدی
		۰/۲۳۰	۸	۱/۸۳۷	درون‌گروهی	
			۱۲	۴/۲۸۵	مجموع	



شکل ۹. باکس پلات وضعیت ابعاد سرزندگی در مناطق پنج‌گانه شهر رشت

## نتیجه‌گیری

روند تحول شهرها از جوامعی نخستین با عنوان شهر قدرت، شهر دولت و غیره تا مکانی برای سکونت و در نهایت فضایی برای زندگی، تحولات مفهومی بسیاری داشته است. در مفهوم اخیر، یعنی شهر به‌عنوان فضایی برای سکونت، فضای شهری نه به‌عنوان عرصه قدرت‌نمایی حاکمان و ثروتمندان و نه مکانی برای ارضای نیازهای تنها بیولوژیک از جمله سکونت است، بلکه مکانی برای زندگی شهروندان در فضایی پویا و بانشاط است؛ بنابراین برنامه‌ریزی شهری دوران معاصر غیر از رعایت همه اصول رفع نیازهای بیولوژیک شهروندان، مسئولیت دشوارتری را برعهده دارد و آن توجه به نیازهای معنوی و اجتماعی آنان است. در این میان مفهوم سرزندگی شهری نیز از همین رویکرد سربرآورده و دگرگونی‌هایی را در نظام فکری اندیشمندان شهری به‌وجود آورده است؛ از این‌رو توجه به مقوله زمان در کنار مکان، مفهومی جدیدتر را ایجاد کرده است که از آن به‌عنوان سرزندگی شبانه یاد می‌شود.

شهر رشت به‌عنوان یکی از شهرهای بزرگ ایران و بزرگ‌ترین شهر شمال کشور و شهری با ویژگی‌های فرهنگی متناسب با رویکرد سرزندگی شبانه شهری، در این پژوهش بررسی شد؛ از این‌رو می‌توان ۴۱ نقطه در شهری رشت را در زمره فضاهایی دانست که در وضع موجود در ساعات مختلف شب از سوی شهروندان استفاده می‌شود. این فضاها در مناطق پنج‌گانه شهر رشت قابل مشاهده هستند. به عبارت دیگر در هر منطقه با توجه به شرایط ساختاری و کارکردی موجود، فضاهایی وجود دارد که در حال حاضر در ساعات مختلف و به‌ویژه در شب از پویایی بارزتری در مقایسه با سایر نواحی شهر برخوردارند؛ البته این پویایی نسبی و از یک منطقه به منطقه دیگر متفاوت است. این تفاوت نه تنها از منطقه‌ای به منطقه دیگر مشاهده می‌شود، بلکه در ابعاد مختلف سرزندگی اعم از کالبدی، اقتصادی و اجتماعی نیز قابل مشاهده است؛ درواقع دو منطقه ۱ و ۲ در همه ابعاد مورد مطالعه، امتیازی بالاتر از میانگین دارند. منطقه ۵ نیز در هیچ‌یک از ابعاد نتوانسته است به متوسط سرزندگی دست یابد، اما نکته مهم این است که هیچ‌یک از مناطق نتوانسته‌اند از وضعیت نسبتاً مطلوب فراتر بروند و در مجموع نمی‌توان برای کل شهر رشت، وضعیتی مطلوب قائل شد.

موضوع سرزندگی شبانه شهری در رشت ابعاد مختلفی دارد. تقریباً در همه نواحی این شهر می‌توان فضاهایی را تشخیص داد که در آن‌ها مردم حضور نسبتاً زیادی دارند و تا پاسی از شب همچنان فعال و پرجنب‌وجوش به نظر می‌رسند. این فضاها در مقیاس کلان بررسی و ۴۱ نقطه در شهر رشت در این زمینه شناسایی شده‌اند؛ درحالی‌که اگر در مقیاس خردتر به شهر و به‌ویژه محله‌های شهری دقت شود، می‌توان فضاهای کوچک‌تری یافت که ساکنان یک محله و حتی چند محله اوقاتی را به‌ویژه در شب‌هایی که مناسب گشت و گذار و تفریح است، در آن‌ها می‌گذرانند؛ البته موضوع فعالیت‌ها در مناطق مختلف متفاوت است؛ یعنی حضور مردم در فضاها تنها جنبه صرف تفریحی ندارد و تفریح در کنار تأمین برخی خدمات مورد نیاز، نقش مهمی در فضاسازی برای شهروندان خواهد داشت. درواقع ایجاد فضاهایی با ماهیت‌های چندگانه که در کنار ایجاد محیطی جذاب برای گردش‌های شبانه شرایطی را فراهم کنند تا نیازمندی‌های شهروندان تأمین شود، موفقیت بسیار چشمگیرتری در جذب آن‌ها خواهد داشت. در این میان، خیابان‌ها سهمی مهم در جذب جمعیت در فعالیت‌های شبانه و همچنین رفع نیازمندی‌های شهروندان دارند؛ از این‌رو می‌توان در این زمینه سرمایه‌گذاری‌هایی در سطح شهر رشت برای شناسایی دقیق‌تر خیابان‌هایی انجام داد که می‌توانند به دلایل مختلف مردم

را در ساعت‌های پایانی روز و تا پاسی از شب به سمت آن‌ها بکشانند؛ البته باید توجه داشت خیابان‌ها به این دلیل بیشتر مورد توجه مردم قرار دارند که می‌توانند سهم مهم‌تری در تأمین نیازمندی‌های مختلف شهروندان داشته باشند؛ بنابراین اگر در تجهیز هدفمند سایر فضاهای شهری به‌ویژه میدان‌ها و فلکه‌ها اقداماتی اساسی صورت گیرد، می‌توان این فضاها را نیز که در ادامه خیابان‌ها قرار گرفته‌اند، به جمع فضاهای سرزنده شهری رشت اضافه کرد. البته تجهیز این فضاها باید هدفمند و برنامه‌ریزی شده باشد تا به‌نوعی عملکرد معکوس منجر نشود؛ یعنی ایجاد فضاهایی سرزنده در شب نباید به تولید فضاهایی بی‌رمق و منزوی در روز در شهر بینجامد. در واقع سرزندگی شبانه باید مداوم جنب‌وجوش فضا در روز باشد و به عبارت بهتر نباید فضا سازی در یک فضا برای شب سبب از بین رفتن ماهیت همان فضا یا فضاهای مجاور در سایر ساعت‌های شبانه‌روز شود.

سرزندگی ابعادی چندگانه دارد و نمی‌توان در یک بعد به آن پرداخت. بررسی این مهم در شهر رشت نشان‌دهنده واقعیتهایی است که مسئولیت برنامه‌ریزان را در این حوزه بیشتر می‌کند. مردم شهر رشت از نظر اجتماعی آمادگی نسبتاً مناسبی برای برخورداری از فضاهایی با ویژگی سرزندگی شبانه دارند، اما وجود پاره‌ای مشکلات در ابعاد کالبدی و به‌ویژه اقتصادی سبب شده است با وجود ویژگی‌های سازگار اجتماعی فضاها، توان لازم برای پاسخگویی به نیاز شهروندان وجود نداشته باشد، هرچند در مجموع به دلیل ماهیت اجتماعی مطلوب در میان شهروندان، سرزندگی شبانه در شهر رشت در همه ابعاد اثرگذار شده و به حد متوسط رسیده است. پیش‌تر اشاره شد که می‌توان در همه مناطق شهر رشت فضاهایی سرزنده را جست‌وجو کرد، اما اگر به‌طور دقیق‌تر به پراکندگی این فضاها توجه شود، این حقیقت آشکار می‌شود که فضاهای سرزنده شبانه شهری در رشت در بخش مرکزی شهر متمرکز شده‌اند و هرچه به حاشیه شهر نزدیک‌تر می‌شویم، نمی‌توان اثر چندانی از این فضاها البته در مقیاس کلان مشاهده کرد. به عبارت دیگر در همه مناطق مراکز به‌عنوان نواحی برخوردار از سرزندگی شبانه مشاهده شده‌اند و شاید بتوان گفت فضاهای سرزنده شبانه در شهر رشت دارای توزیع پراکنده هستند، اما این نواحی در گستره‌ای غیرفراگیر در شهر قرار دارند و در واقع همه در هسته قدیمی شهر رشت و نواحی اطراف آن پرفروغ بوده‌اند، اما در نواحی حاشیه‌ای شهر اثر چندانی از این فضاها نیست. در واقع محله‌هایی که دورتر از منطقه مرکزی شهر رشت هستند، دسترسی خوبی به این فضاها ندارند. بر این اساس حرکت مردم به سوی چنین فضاهایی متمایل به مرکز بوده است و به اصطلاح نوعی همگرایی به سوی فضاهایی مشخص در شهر دیده می‌شود؛ از این رو می‌بایست در بازآفرینی فضاهای حاشیه شهری تلاشی بیشتر صورت می‌گرفت.

تفاوت فراوانی میان پنج منطقه شهر رشت در بخش اقتصادی و تفاوت متوسطی در بخش اجتماعی قابل مشاهده است، اما در بخش کالبدی سرزندگی شبانه در شهر رشت، این عامل کم‌رنگ‌تر و ناچیز بوده است. هرچند در بخش اقتصادی و اجتماعی تفاوت معناداری در میان مناطق شهر رشت از نظر اقتصادی دیده می‌شود، در بخش کالبدی وضع نوعی دیگر است و تفاوت معناداری از نظر شاخص‌های سرزندگی وجود ندارد. بیشترین میزان فاصله میانگین‌ها در ارتباط با سرزندگی اقتصادی دیده می‌شود و چنانکه در باکس پلات‌ها مشاهده شد، تقریباً هیچ‌گونه هم‌پوشانی میان مناطق در این زمینه مشاهده نمی‌شود؛ در حالی که در ارتباط با سایر ابعاد چنین چیزی دیده نمی‌شود.

مقایسه این پژوهش با سایر پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه سرزندگی شبانه شهری نشان می‌دهد تفاوت ماهوی

میان اهداف این پژوهش به‌ویژه در بخش پراکندگی فضاها و مقیاس مطالعاتی وجود دارد، اما در هر حال مواردی نیز برای مقایسه این پژوهش و سایر پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه وجود دارد. یافته‌های این پژوهش برخلاف پژوهش قدیمی و کرامتی که بر بعد کالبدی تأکیدی ویژه دارد، به‌رغم تأیید این بعد در شهر رشت، از بعد اقتصادی بالاتری برخوردار است. همچنین در این پژوهش نیز مانند پژوهش فرازند و صحتی‌زاده، پتانسیل‌های خوبی در زمینه سرزندگی شبانه در محدوده مورد مطالعه دیده می‌شود، اما همه عوامل سرزندگی در این شهر فراهم نیست. همچنین پژوهش حاضر مانند پژوهش مؤمنیان و ذکاوت بر لزوم وجود ویژگی‌ها و ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی و زیبایی‌شناسی برای جذب افراد در این فضاها تأکید می‌کند. درنهایت مانند یافته‌های پژوهش کرمی و همکاران به دسترسی مناسب همه مردم شهر، به‌ویژه ساکنان مناطق حاشیه‌ای شهر به فضاهای سرزنده شبانه تأکید می‌شود.

## منابع

- ابراهیم‌زاده، رعنا (۱۳۹۵). «اقتصاد شبانه و سرزندگی محیط شهری با رویکرد فرهنگی - مطالعه موردی: میدان شهرداری رشت»، دومین همایش بین‌المللی معماری، عمران و شهرسازی در آغاز هزاره سوم، تهران: انجمن معماری و شهرسازی ایران.
- اخوان صراف، امیرمحمد، خسروی دانش، امید، مظاهری، راحله و زمانی، بهار (۱۳۹۳). «منظر شبانه شهر رویکردی در طرح راهبردی نورپردازی شهر مشهد»، آرمانشهر، دوره هفتم، شماره ۱، ویژه نامه نورپردازی، ۶۶-۵۵.
- بوداگی، روجا و حمیدرضا صارمی (۱۳۹۳). «سنجش کیفیت ابعاد زیست‌محیطی شهر مبتنی بر فضاهای شهر (مطالعه موردی: مقایسه محله فردوسی در منطقه ۱۲ و محله شهرک بوعلی در منطقه ۲ تهران)»، مطالعات مدیریت شهری، سال ششم، شماره ۲۰، ۳۵-۴۳.
- پارسی، حمیدرضا (۱۳۷۹). فضای شهری، حیات مدنی و نیروی اجتماعی فرهنگی؛ نمونه موردی: خیابان کارگر، رساله دکتری، استاد راهنما: منوچهر طبیبیان، تهران: دانشگاه تهران.
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۶). مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری، چاپ دوم، تهران: انتشارات شهیدی.
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۹۱). راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران، چاپ ششم، تهران: انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی.
- پامیر، سای (۱۳۹۲). آفرینش مراکز شهری سرزنده: اصول طراحی و بازآفرینی، ترجمه مصطفی بهزاد فر و امیر شکیبا منش، تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.
- پوراحمد، احمد (۱۳۸۵). قلمرو و فلسفه جغرافیا، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- جهان‌بین، نیما (۱۳۸۸). «مفهوم ماهیت شهر و معرفی شاخص‌ها و معیارهای سنجش آن در دوران معاصر»، نشریه هویت شهر، سال سوم، شماره ۴، ۱۵-۲۶.
- چرخچیان، مریم (۱۳۹۴). تحلیل فضاهای شهری، تهران: انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- حبیبی، سید محسن (۱۳۷۸). «فضای شهری، حیات واقعه‌ای و خاطره‌های جمعی»، صفحه، سال نهم، شماره ۲۸، ۱۶-۲۱.
- دین، بن (۱۳۹۲). آشنایی با توانمندی سرزندگی، ترجمه علی فیضی، برگرفته در روز ۲۴ اسفند سال ۱۳۹۸ از سایت مرکز خدمات روانشناسی و مشاوره زندگی، <http://www.mrmz.ir>.
- دولفوس، اولیویه (۱۳۷۴). فضای جغرافیایی، ترجمه سیروس سهامی، مشهد: انتشارات نیکا.
- سامانی، قدسیه (۱۳۹۱). «راهبردهای طراحی و برنامه ریزی شهری در ارتقای حیات شبانه فضاهای شهری»، پنجم، سال چهارم، شماره ۱۳، ۳۹-۴۴.
- شالی امینی، وحید و بهبودیان باجگیران، سعید (۱۳۸۹). «معیارهای دستیابی به سرزندگی پایدار در فضاهای عمومی شهرهای جدید با تکیه بر شاخص‌های توسعه پایدار - مطالعه موردی شهری جدید گلپه‌ار»، نخستین همایش توسعه شهری پایدار، تهران: دانشگاه تهران.
- شیخ بیگلر، رعنا و تبریزی، نازنین (۱۳۹۴). «توسعه گردشگری شبانه شهری در ایران، تحلیل مقایسه‌ای شهرهای اصفهان، تبریز، شیراز، مشهد و یزد»، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ششم، شماره ۲۴، ۴۵-۵۸.
- عبدالله‌زاده، مهسا (۱۳۹۱). «فضاهای باز شهری، عرصه پویای شهری»، دانش نما، سال بیست‌ویکم، شماره ۳، ۱۱۹-۱۲۵.

- عرب‌زاده، مهدی (۱۳۹۶). «رابطه نیازهای اساسی روان‌شناختی با سرزندگی ذهنی در سالمندان»، مجله سالمندی ایران، سال دوازدهم، شماره ۲، ۱۷۰-۱۷۹.
- عسگری، علی (۱۳۹۰). *تحلیل‌های آماری فضایی با ArcGIS*، چاپ اول، تهران: انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
- غفوری، عطیه (۱۳۹۱). «امتداد منظر روز در شب، برنامه‌ریزی منظر شبانه پاریس»، منظر، دوره چهارم، شماره ۲۱، ۴۳-۴۰.
- فرازمند، راحله و مهشید صبحی‌زاده (۱۳۹۲). «بررسی و تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سرزندگی از دیدگاه تعاملات اجتماعی در ارزیابی عملکرد فضاهای عمومی شهری (نمونه مطالعاتی: محدوده پارکینگ شهرداری کرمانشاه)»، مطالعات محیطی هفت‌حصار، سال دوم، شماره ۶، ۲۹-۴۲.
- قدیمی، سیده درسا و غزل کرامتی (۱۳۹۶). «زندگی شبانه در کلان‌شهر با تأکید بر تأثیر عوامل فرهنگی بر فضای شهری»، مطالعات محیطی هفت‌حصار، سال پنجم، شماره ۲۰، ۳۱-۴۶.
- قربانی‌نیا، آرزو (۱۳۹۱). «زندگی شبانه فرصت یا تهدید»، پنجره، سال چهارم، شماره ۱۵، ۵۴-۵۰.
- قوام‌پور، انسیه (۱۳۸۹). «فضاهای جمعی در راه جهانی‌شدن از زندگی مدنی تا منبع اقتصادی»، منظر، شماره ۷، ۳۴-۳۷.
- کلانتری، بهرننگ، یاری‌قلی، وحید و اکبر رحمتی (۱۳۹۱). «فضای جمعی و شهر خلاق، منظر، سال چهارم، شماره ۱۹، ۷۴-۷۹.
- کلانتری، بهرننگ و ژیلا سجادی (۱۳۹۴). «نقش فضاهای عمومی در شکل‌گیری شهر شهروندمدار (مطالعه موردی: پارک شفق محله یوسف‌آباد تهران)»، مطالعات برنامه‌ریزی شهری، سال سوم، شماره ۱۱، صص ۷۵-۱۰۳.
- کلانتری، محسن و سمیه قزلباش (۱۳۸۸). «شناسایی کانون‌های جرم‌خیز شهری با استفاده از مدل‌های آماری گرافیک مینا و سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی GIS: مورد مطالعه: سرقت در شهر زنجان»، مطالعات پیشگیری از جرم، سال چهارم، شماره ۱۱، صص ۷۷-۹۱.
- کیانی نژاد، افروز و طبائیان، مرضیه (۱۳۹۴). «ارائه راهکارهایی جهت سرزندگی در محیط‌های شهری به کمک خاطره‌سازی با ایجاد ادراک متفاوت محیط به وسیله حواس انسان»، پنجمین کنفرانس بین‌المللی توسعه پایدار و عمران شهری، اصفهان: موسسه آموزش عالی دانش پژوهان.
- گلکار، کورش (۱۳۸۵). «نشاط و سرزندگی در شهر به کمک طراحی شهری»، شهرنگار، سال هفتم، شماره ۳۹، ۲۴-۲۸.
- گل‌نیا، مینا (۱۳۹۴). «برنامه‌ریزی در شب به منظور تحقق مفهوم شهر ۲۴ ساعته، نمونه موردی خیابان احمد آباد مشهد»، کنگره بین‌المللی مهندسی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- لطیفی، غلامرضا و محمود جمعه‌پور (۱۳۹۲). «مقایسه تطبیقی سرزندگی شهری در محلات مجیدیه جنوبی و سعادت‌آباد تهران»، مدیریت شهری، سال سیزدهم، شماره ۳۴، ۲۷-۴۰.
- محمودی، سودابه (۱۳۹۳). *طراحی شهری با هدف تقویت زندگی شبانه: نمونه موردی: حفاصل بین میدان شهرداری تا میدان شاهزاده قاسم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته طراحی، استاد راهنما: علی سلطانی، شیراز: دانشگاه شیراز.*
- مدنی‌پور، علی (۱۳۸۷). *طراحی فضای شهری: نگرشی بر فرایندهای اجتماعی و مکانی، مترجم: فرهاد مرتضایی، چاپ سوم، تهران: انتشارات پردازش و برنامه‌ریزی شهری.*

- مقصودی، ملیحه (۱۳۹۳). *الگوی مفهومی برای تحلیل فضاهای شهری*، چاپ اول، تهران: انتشارات پیام.
- هاشمی فدکی، الهه سادات و حسنی، علیرضا (۱۳۹۳). «ایجاد سرزندگی شبانه شهری با رویکرد طراحی فضاهای ۲۴ ساعته نمونه موردی خیابان آزادشهر مشهد»، *همایش ملی معماری، شهرسازی و توسعه پایدار با محوریت از معماری بومی تا شهر پایدار*، مشهد: موسسه آموزش عالی خاوران.
- Abdollahzadeh, M. (2012). Urban Open Spaces, Dynamic Urban Area. *Danesh Nama*, 21(3), 119-125. (In Persian)
- Akhavan Saraf, A. M., Khosravi danesh, O., Mazaheri, R., & Zamani, B. (2014). Urban Night Landscape; (An Approach to Strategic Plan of Lighting in Mashhad City). *Armanshahr*, 7(1), 55-66. (In Persian)
- Arabzadeh, M. (2017). Relationship Between Basic Psychological Needs and Mental Vitality in the Elderly. *Salmand*, 12(2), 170-179. (In Persian)
- Asgari, A. (2011). *Spatial Statistical Analysis with Arcgis* (First Ed.). Tehran: Tehran Municipality Information and Communication Technology Organization. (In Persian)
- Budaghi, R., & Saremi, H. (2014). Assessment of Urban Environmental Dimensions Quality Base on Urban Spaces (Case Study: Comparison of Ferdowsi Neighborhood in District 12 and Buali Town (Neighborhood In District 2 of Tehran). *Urban Management Studies*, 6(20), 35-43. (In Persian)
- Charkhchian, M. (2015). *Investigation and Analysis of Urban Spaces*. Tehran: Payame Noor University. (In Persian)
- Din, B. (2013). Introduction to the Ability to Vitality. From From the Site of the Center for Psychological Services and Life Counseling, March 15, 2017, <http://www.mrmz.ir>. (In Persian)
- Dollfus, O. (1995). *Geographical Space* (S. Sahami, Trans). Mashhad: Nika. (In Persian)
- Ebrahimzadeh, R. (2016). *Night Economy and Vitality of Urban Environment with a Cultural Approach - Case Study: Shahr-dari Square of Rasht* Paper presented at the 2nd International Conference on Architecture, Civil Engineering and Urban Planning at the Beginning of the 3<sup>rd</sup> Millennium, Tehran. (In Persian)
- Farazmand, R., & Sahizadeh, M. (2013). Investigation and Analysis of Elements Affecting Vitality in Perspective of Social Interactions for Performance Appraisal of Urban Public Spaces (A Case Study of Kermanshah Municipality Parking Area). *Haft Hesar: Journal of Environmental Studies*, 2(6), 29-42. (In Persian)
- Ghadimi, S. D., & Keramati, G. (2017). Nightlife in the Metropolis with Emphasis on the Influence of Cultural Factors on Urban Space. *Haft Hesar: Journal of Environmental Studies*, 5(20), 31-46. (In Persian)
- Ghafouri, A. (2013). The Continuance of Day Landscape in Night; Nightscape planning in Paris. *Manzar*, 4(21), 40-43. (In Persian)
- Ghavampour, E. (2010). Public Spaces in the Path of Globalization From Civil Life to Economic Source. *Manzar*, 2(7), 34-37. (In Persian)
- Ghorbaninia, A. (2012). Nightlife Opportunity or Threat? *Panjereh*, 4(15), 50-54. (In Persian)
- Golkar, K. (2006). Happiness and Vitality in the City by Urban Design. *Shahrnegar*, 7(39), 24-28. (In Persian)
- Golnia, M. (2015). *Night planning to realize the concept of a 24-hour city, a case study of Ahmadabad Street, Mashhad*. Paper presented at the International Congress of Civil Engineering, Architecture and Urban Development, Tehran. (In Persian)

- Guo, Q., Lin, M., Meng, J. H., & Zhao, J. L. (2011). The development of urban night tourism based on the nightscape lighting projects--a Case Study of Guangzhou. *Energy Procedia*, 5, 477-481.
- Habibi, S. M. (1999). Urban Space, Incidental Life and Public Memories. *Soffeh*, 9(28), 16-21. (In Persian)
- Hagelskamp, C. (2003). Please Touch: How Aachen's Public Art Adds to its Public Life, Project for Public Space Newsletter, Retrieved, 2017 from: <https://www.pps.org/article/sep2003aachen>.
- Hashemi Fadaki, E., & Hassani, A. (2013). *Creating urban nightlife with the approach of designing 24-hour spaces- case study of Azadshahr Street*. Paper presented at the 8th Symposium on Advances in Sciences and Technology Commission-III-From Vernacular Architecture to Sustainable Cities, Mashhad. (In Persian)
- Heath, T. (1997). The Twenty Four Hour City Concept a Review of Initiatives in British Cities. *Journal of Urban Design*, 2(2), 193-204.
- Jahanbin, N. (2009). The Concept of the Nature of the City and Introducing Its Indicators and Measurement Criteria in Contemporary Era. *Hoviatshahr*, 3(4), 15-26. (In Persian)
- Jalaladdini, S., & Oktay, D. (2012). Urban Public Spaces and Vitality: A Socio-Spatial Analysis in the Streets of Cypriot Towns. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 35, 664-674.
- Kalantari, B., Yarigholi, V., & Rahmati, A. (2012). Public Space and Innovative City. *Manzar*, 4(19), 74-79. (In Persian)
- Kalantari, M., & Qezelbash, S. (2009). Identification of Urban Crime Centers Using Statistical Models of Basic Graphics and Geographic Information Systems (Gis), Case Study: Theft in Zanjan. *Crime Prevention Studies*, 4(11), 77-91. (In Persian)
- Karami, S., Fakhrayee, A., & Karami, S. (2015). Studying the Effect of Accessibility and Vitality on Urban Space Efficiency in Iran (Case Study: Hamadan City). *International Journal of Architecture and Urban Development*, 5(1), 33-40. (In Persian)
- Kianinejad, A., & Tabaian, M. (2015). *Strategies for Vitality in Urban areas by Making Memories by Creating Different Perceptions of the Environment using Human Senses*. Paper presented at the 5th International Conference on Sustainable Development and Urban Construction, Isfahan. (In Persian)
- Latifi, G., & Jomehpour, M. (2013). Comparative Study of Urban Vitality in South Majidiyeh and Saadatabad Neighborhoods of Tehran. *Urban Management*, 13(34), 27-40. (In Persian)
- Lefebvre, H. (1991). Critique of Everyday Life, John Moore (Trans.), Verso. Land-Uses and Functions
- Madanipour, A. (2008). *Design of Urban Space: An Inquiry Into A Socio - Spatial Process* (F. Mortezaei, Trans). Tehran: Pardazesh. (In Persian)
- Maghsoudi, M. (2013). *Conceptual Framework to Analyze Urban Spaces*. Tehran: Payam. (In Persian)
- Mahmoudi, S., 2014, *Urban Design with the Aim of Strengthening Nightlife, Case Study: Area Between Shahr-dari Square to Shahzadeh Qasem Square*. (Master's Thesis In Design), Shiraz University. (In Persian)
- Momenian, A., & Zekavat, M. (2012). Rehumanasing Urban Space for Night Activities with Particular Reference to Principal 24 Hours Cities in Iran. *Research Journal of Applied Sciences, Engineering and Technology*, 4(23), 5055-5062. (In Persian)
- Pakzad, J. (2007). *Theoretical Principles and Process of Urban Design* (second ed.). Tehran: Shahidi. (In Persian)



- Pakzad, J. (2012). *Guide to Designing Urban Spaces in Iran*. Tehran: Ministry of Housing and Urban Development. (In Persian)
- Parsi, H. R. (2000). *Urban Space, Civic Life and Socio-Cultural Force: A Case Study of Kargar Street*. (Ph.D.), University of Tehran, Tehran. (In Persian)
- Paumier, C. B. (2013). *creating a vibrant city center: urban design and regeneration principles*. Translator: Behzadfar, M. & Shakiba Manesh, A.; Tehran: Iran University of Science & Technology. (In Persian)
- Pourahmad, A. (2006). *The Realm and Philosophy of Geography*. Tehran: University of Tehran. (In Persian)
- Sajadi, J., & Kalantari, B. (2015). The Role of Public Space in Forming Citizen-Based City (Case Study: Shafagh Park Yousef Abad Neighborhoods, Tehran). *Urban Structure And Function Studies*, 3(11), 75-103. (In Persian)
- Samani, G. (2012). Urban Design and Planning Strategies for Promoting Nightlife in Urban Spaces. *Panjereh*, 4(13), 44-39. (In Persian)
- Shali Amini, V., & Behboudian Bajgiran, S. (2010). *Criteria for achieving sustainable vitality in public spaces of new town based on sustainable development indicators - A case study of Golbahar new town*. Paper presented at the first conference on sustainable urban development, Tehran. (In Persian)
- Shaw, B. (2014). *Yogalean: Poses and Recipes to Promote Weight Loss and Vitality-For Life*. Ballantine Books.
- sheikhbeglo, R., & Tabrizi, N. (2016). Development of Urban Night Tourism in Iran; Comparative Analysis of Cities of Isfahan, Tabriz, Shiraz, Mashhad and Yazd. *Regional Planning*, 6(24), 45-58.
- Shojaimehr, S., & Zakerhaghighi, K. (2013). Explaining Principles and Characteristics of Nightly Spaces for the Purpose of Strategic Planning of Leisure Spaces within Metropolises (The Case Study of Hamedan; Eram Area). *Journal of Basic. Applied Scientific Research*, 3(8), 747-756.
- Stevenson, D., & Matthews, A. (Eds.). (2013). *Culture and the city: creativity, tourism, leisure*. Routledge.
- Yatmo, Y. A. (2009). Perception of street vendors as 'out of place' urban elements at day time and night time. *Journal of environmental psychology*, 29(4), 467-476.